

В І Д Г У К

**офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора
Пахомової Н.Г. про дисертацію Мартинюк Тетяни Анатоліївни
«Теорія і практика соціальної інтеграції молоді з інвалідністю
засобами соціокультурної анімації», поданої до захисту на здобуття
наукового ступеня доктора педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.03 – корекційна педагогіка**

Реформування в різних сферах життєдіяльності, що відбувається в Україні характеризується посиленою увагою до осіб з інвалідністю та зорієнтована на забезпечення самостійного незалежного життя і розвиток соціально активної особистості. У цьому контексті актуальним є пошук інноваційних підходів щодо реалізації успішної соціальної інтеграції молоді з інвалідністю. Дисертаційна робота Мартинюк Т.А. є завершеним психолого-педагогічним авторським надбанням, зорієнтованим на всебічне вивчення проблеми соціальної інтеграції молоді з інвалідністю засобами соціокультурної анімації.

Насамперед, вважаємо за необхідне наголосити на тому, що автору вдалося всебічно в теоретико-методологічному і практичному ракурсі розкрити актуальність виконаної наукової роботи. Дослідження доводить, що в умовах зміни системи соціальних та духовних цінностей, нормативно-правових норм в країні першочергового значення набуває проблема забезпечення соціалізації молоді з інвалідністю, оскільки саме запровадження соціальної інтеграції таких осіб сприятиме не лише їхній адаптації до життя в суспільстві здорових людей а й прагненню їх до активної двосторонньої соціальної взаємодії й інтеграції.

Дослідження присвячене вивченню науково-теоретичних положень однієї зі значних проблем сучасної спеціальної освіти – забезпеченню успішної соціалізації осіб з інвалідністю, усвідомленню молодими людьми себе як повноцінних членів суспільства (потреби у самореалізації та самовдосконаленню), що підтверджує безумовну актуальність дисертаційної роботи.

Дисертація Мартинюк Тетяни Анатоліївни належним чином структурована. Її структура визначається метою й завданнями, поставленими

дисертанткою. Дисертаційна робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Дослідження виконане на відповідній джерельній базі, яка включає праці вітчизняних і зарубіжних авторів і складає 656 найменувань, з них 152 – іноземною мовою. Загальний обсяг дисертації становить 546 сторінок, з них основний зміст роботи викладено на 445 сторінках. Дисертанткою чітко сформульовано понятійно-категоріальний апарат: мету, об'єкт, предмет, завдання, вирішення яких, за задумом авторки, мало забезпечити досягнення мети дослідження. Ставлячи за мету дослідження: теоретико-методологічне обґрунтування сутності соціальної інтеграції молоді з інвалідністю засобами соціокультурної анімації, розробку, експериментальну перевірку структурно-змістового та процесуального забезпечення застосовування засобів соціокультурної анімації у цьому процесі, автор успішно досягає відповідного результату через вирішення поставлених у дослідженні завдань. Положення дисертації, які виносяться на захист, впливають із чіткої побудови категоріального апарату, логіки проведеної роботи та відтворюють послідовність і репрезентативність викладу основних результатів дослідження. Це позитивно характеризує науковий стиль роботи і дає вичерпні уявлення про межі дослідження і його концептуальні позиції. Обґрунтованість методологічних основ та їх концептів взаємоузгоджені та вмотивовані, й віддзеркалюють зміст дослідження. Структура дисертації продумана, експериментальні матеріали дослідження пройшли відповідну апробацію. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації Тетяни Анатоліївни забезпечується вдало обраним теоретико-методологічним підходом до розуміння проблеми соціальної інтеграції молоді з інвалідністю засобами соціокультурної анімації, достатньою репрезентативністю вибірки респондентів (загальна кількість 780 осіб), узагальненням та систематизацією отриманих експериментальних даних та використанням адекватних статистичних методів обробки.

У першому розділі роботи *«Теоретичні засади соціальної інтеграції молоді з інвалідністю»* розкрито сутність проблеми соціальної інтеграції, її загальні та специфічні характеристики, визначено сутність цього поняття та його складові, здійснено системний аналіз чинників та умов щодо організації даного процесу.

Представлено узагальнені результати сучасних досліджень щодо наукових пошуків у сфері соціальної інтеграції осіб з інвалідністю, вивчено складові, чинники та умови соціальної інтеграції.

Здійснений автором аналіз підходів щодо організації соціальної інтеграції молоді з інвалідністю та змісту ключових понять «інтеграція», «соціальна інтеграція», дозволив зробити висновки про необхідність розроблення моделі соціальної інтеграції осіб з інвалідністю засобами соціокультурної анімації, яка б надала можливість з максимальною ефективністю використовувати технології та засоби соціальної інтеграції, що сприяє реалізації потенційних можливостей кожної особи з інвалідністю.

Обґрунтований автором біопсихосоціальний підхід дозволив комплексно підійти до розв'язання поставленої проблеми дослідження, забезпечити потребу молодих людей з інвалідністю в соціальній допомозі, підтримці та захисті у процесі взаємодії із середовищем.

На думку дисертантки, до основних чинників соціальної інтеграції молоді з інвалідністю слід віднести соціальну активність особистості, яка сприяє успішному пристосуванню до навколишнього середовища, засвоєнню соціального досвіду, розширенню зв'язків з навколишнім світом.

У другому розділі «Соціокультурна анімація у теорії та практиці соціальної роботи з молоддю з інвалідністю» представлено нормативно-правове та науково-практичне використання соціокультурних засобів у роботі з молоддю з інвалідністю.

Аналіз нормативно-правової бази та сучасних підходів щодо організації процесу соціальної інтеграції осіб з інвалідністю, існуючих соціально-інтеграційних ресурсів забезпечення соціокультурної анімації дали

можливість дослідниці висвітлити варіативність поглядів на зазначену проблему.

Встановлено, що вчені оперують низкою понять – анімаційна терапія, дозвіллева та творча реабілітація, провідними засобами яких є художня творчість, дозвілля та творча самореалізація. Обґрунтовано, що сутність соціокультурної анімації та її інтеграційний потенціал слід розглядати як суспільний підхід та практичну діяльність.

На особливу увагу заслуговує представлений Тетяною Анатоліївною аналіз сутності анімаційної діяльності на трьох рівнях: як спеціально організований процес, як сукупність соціально значущих дій самої молодшої людини з інвалідністю та як систему соціальних відносин.

На схвальну оцінку заслуговує також запропоноване автором тлумачення поняття *«засоби соціокультурної анімації»*, як системи *«інструментів»*, що сприяють молодим людям з інвалідністю розкрити потенційні можливості, актуалізувати ресурси, проявити цілеспрямовану свідому активність та участь у процесі власного розвитку, трансформації, поліпшення або подолання соціальних умов задля успішної соціальної інтеграції. Тетяна Анатоліївна подає детальний аналіз соціальної інтеграції засобами соціокультурної анімації та визначає групу основних та допоміжних засобів.

У третьому розділі *«Дослідження стану соціальної інтеграції молоді з інвалідністю засобами соціокультурної анімації»* обґрунтовано методологію і методику досліджуваного феномену. Спираючись на біопсихосоціальний підхід автором визначено критерії і показники соціальної інтеграції, проаналізовано результати дослідження стану соціальної інтеграції молоді з інвалідністю в сучасній Україні.

Важливо, що автор у роботі подає тлумачення поняття *«соціальної інтегрованості молодшої людини з інвалідністю»* та розглядає її як результат оволодіння нею комплексом соціально значущих знань, умінь і навичок, що визначають міру її включеності в ті чи інші громадські структури та види

діяльності, забезпечують їй активне входження в соціум і повноправне позиціонування в ньому з урахуванням функціональних обмежень. Слід зазначити, що саме у цьому розділі найбільшою мірою окреслюються теоретико-методологічні засади проведеного дослідження.

На схвальну оцінку заслуговує з'ясування стану соціальної інтеграції молоді з інвалідністю засобами соціокультурної анімації шляхом застосування адаптованого комплексу діагностичних методик, методу анкетування, що передбачало розробку серії опитувальників, основний зміст яких допоміг виявити показники за різними критеріями. Дисертанткою встановлено особливості і стан соціальної інтеграції молоді з інвалідністю з урахуванням вираженості обмеження життєдіяльності, визначено та схарактеризовано напрями застосовування засобів соціокультурної анімації, що сприяють успішній соціальній інтеграції осіб з інвалідністю.

Подані автором підходи до організації і проведення дослідження дозволили визначити й науково обґрунтувати систему соціальної інтеграції молоді з інвалідністю засобами соціокультурної анімації, яка передбачає поетапність залучення осіб з інвалідністю до використання анімаційних засобів та уможливорює підвищення ефективності перебігу соціальної інтеграції зазначеної категорії осіб.

Найбільш вагомим у дисертації за своєю науковою новизною та практичною значущістю, ґрунтовністю внеску в теорію та практику спеціальної освіти є останній, четвертий розділ «Теоретичне обґрунтування та результати упровадження системи соціальної інтеграції молоді з інвалідністю засобами соціокультурної анімації» у якому окреслено концептуальні засади системи соціальної інтеграції молоді з інвалідністю засобами соціокультурної анімації; обґрунтовано структурно-змістове забезпечення застосовування засобів соціокультурної анімації у процесі соціальної інтеграції; описано особливості процесуального забезпечення основних напрямів зазначеного процесу та визначена його ефективність.

З достатньою повнотою дисертанткою аргументовано методологічні підходи і принципи організації соціальної інтеграції молоді з інвалідністю засобами соціокультурної анімації. Зокрема, дослідження ґрунтується на наступних методологічних підходах: біопсихосоціальному, соціокультурному, антропологічному, парадигмальному, особистісно-діяльнісному, синергетичному, функціональному, психолого-соціальному та аксіологічному. Обґрунтовано, що у процесі соціальної інтеграції врахування проблеми зі здоров'ям конкретної людини є важливим, тому застосування біопсихосоціального підходу до його вивчення є цілком логічним. Автор зазначає, що базовим є визнання молоді з інвалідністю як невід'ємної частини цілісної соціокультурної системи, що сприяють підвищенню життєвої компетентності особистості, її творчому самовираженню, формуванню активної життєвої позиції та, в кінцевому результаті, успішній соціальній інтеграції. Оскільки у контексті особистісно-діялісного підходу відбувається орієнтування передусім на особистість, суб'єкта діяльності, а не на діагноз, то лише діяльність особистості забезпечує соціальну участь молодшої людини з інвалідністю та її особистий розвиток стає невіддільним від соціального. Дисертантка надає особливого значення ролі самоорганізації молодих людей з інвалідністю, як для самодіагностики, самоприйняття, так і для самокорекції, самовираження, самозміни у процесі соціальної інтеграції, що покладені в основі синергетичного підходу.

Особливого значення заслуговує застосування психолого-соціального підходу, що посилює фасилітуючу роль аніматора на шляху індивідуального розвитку молодшої людини з інвалідністю до досягнення нею духовно повноцінного життя.

Спроектована дисертанткою модель системи соціальної інтеграції молоді з інвалідністю засобами соціокультурної анімації спрямована на досягнення однієї з головних цілей – посилити роль чинника соціальної активності молодих людей з інвалідністю у забезпеченні максимально можливої участі у власній життєдіяльності, самотійному повноцінному

використанні свого потенціалу не тільки для задоволення власних потреб, а й для зміни, оптимізації свого найближчого оточення.

На особливу увагу заслуговує представлена система, що передбачає дотримання принципів доступності, поваги всіх прав і свобод, соціального партнерства та форм, методів, засобів реалізації ефективної соціальної інтеграції молоді з інвалідністю.

Дослідниця робить висновок, що застосовування засобів соціокультурної анімації у процесі соціальної інтеграції молоді з інвалідністю передбачає апробацію низки форм і методів анімаційної діяльності через три основні напрями соціокультурної анімації: соціальний, освітній та культурний.

Автором встановлено, що ефективність системи соціальної інтеграції молоді з інвалідністю залежить від дотримання чітких та обґрунтованих концептуальних засадах, детально розробленого структурно-змістового та процесуального забезпечення основних напрямів (соціального, освітнього, культурного) застосовування засобів соціокультурної анімації у процесі соціальної інтеграції молоді з інвалідністю. Результати експерименту довели її ефективність і дієвість, що сприяє поступовому і стійкому зростанню рівня соціальної інтегрованості у молодих людей з інвалідністю.

Складові компоненти системи представлені відповідно до логіки процесу соціальної інтеграції й специфіки організації соціальної реабілітації. Доречно відзначити, що на основі системоутворювальних засад схарактеризовано складові створеної й реалізованої системи соціальної інтеграції молоді з інвалідністю, що має ієрархічну структуру реалізації: концептуальний, структурно-змістовний, процесуальний, результативно-контрольний блоки.

Проведена Мартинюк Т.А. перевірка вірогідності результатів експериментального дослідження та впровадження системи соціальної інтеграції молоді з інвалідністю обумовлюють практичну значущість дисертації. Експериментальна робота виявила позитивну динаміку

формувальних впливів, ефективність запропонованої системи підтверджує кількісний і якісний аналіз результатів формувального експерименту.

Результати і висновки дисертації Мартинюк Т.А. є достовірними та важливими задля забезпечення успішної соціальної інтеграції молоді з інвалідністю.

Особливого схвалення заслуговує те, що представлені науково-методичні праці дисертантки можуть бути використані в корекційно-реабілітаційному процесі та слугувати підґрунтям для подальших психолого-педагогічних досліджень.

Зміст дисертації узгоджується з основними положеннями, висвітленими у змісті автореферату. Основні результати наукового дослідження Мартинюк Т.А. в повному обсязі викладені в 36 наукових працях, зокрема 1-й монографії, 1 навчально-методичному посібнику, 1 методичних рекомендаціях; 21 статті в наукових фахових виданнях України та зарубіжних періодичних наукових виданнях, 12 публікаціях апробаційного характеру.

Разом з позитивною загальною оцінкою дисертаційної роботи, вважаємо за доцільне висловити автору деякі критичні міркування та побажання щодо перспектив її подальших досліджень.

1. У перших двох розділах автор подає науково-теоретичний аналіз проблеми соціальної інтеграції молоді з інвалідністю та використання соціокультурних засобів у теорії та практиці соціальної роботи. Авторка керується низкою термінів («соціально-психологічне становлення», «самореалізація», «самоставлення», «самосприйняття»), визначення яких, на нашу думку є нечіткими. Дисертація безумовно виграла б, якби у ній було представлено тлумачення поняття «молода особа з інвалідністю», оскільки не зрозуміло чи є воно науковим здобутком автора.

2. У першому розділі дисертації, визначаючи класифікацію об'єктів соціальної роботи з молоддю з інвалідністю (рис. 1.1 с.37) дисертантка, спираючись на загальний підхід, представлений Івановою І.Б. та

Тюптею Л.Т., уточнює його щодо осіб з інвалідністю. Недостатньо коректною вважаємо запропоновану авторкою послідовність об'єктів соціальної роботи з молоддю з інвалідністю, яку доречно було б традиційно формувати від одиничного до множинного, а не у довільному форматі, як і представлено у дисертації.

3. Варто було б деталізувати діагностичні методики вивчення самооцінки та взаємооцінки, використати адаптовані методики на вивчення досліджуваного феномену, які б дали змогу виявити ефективність запропонованої моделі. Після проведення формувального експерименту доцільно чіткіше пояснити динаміку та якісні зміни у світогляді, інтелекті, афекті, волі учасників педагогічного експерименту.

4. Аналіз складових соціальної інтегрованості молодої особи з інвалідністю, на наш погляд, бажано конкретизувати наведенням прикладів проведення експериментальної роботи із застосуванням засобів і технологій соціокультурної анімаційної діяльності в освітньому процесі зазначених експериментальних баз.

5. Потребують уніфікації та узагальнення представлені у висновках до розділів 3 та 4 окремі положення та результати експериментальної роботи. На нашу думку, потрібно було б акцентувати увагу на представленні найважливіших результатів дослідження. Робота набула б більшої значущості, якщо б Тетяна Анатоліївна Мартинюк при викладенні основних висновків дослідження розкрила не лише змістові, але й організаційні компоненти досліджуваного процесу соціальної інтеграції молоді з інвалідністю засобами соціокультурної анімації.

Втім, висловлені зауваження в цілому не впливають на позитивну оцінку рецензованої роботи.

Загальний висновок: дисертаційна робота Мартинюк Т.А. є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має теоретичне і прикладне значення; відзначається беззаперечною актуальністю, науковою новизною, теоретичною і практичною значущістю; містить наукові здобутки,

наукові положення й обґрунтовані висновки. Результати дослідження є важливими для розв'язання актуальної проблеми соціальної інтеграції молоді з інвалідністю засобами соціокультурної анімації

Виконане дослідження Мартинюк Тетяни Анатоліївни «Теорія і практика соціальної інтеграції молоді з інвалідністю засобами соціокультурної анімації» відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567, а її автор заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.03 – корекційна педагогіка

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувачка кафедри спеціальної освіти
і соціальної роботи Полтавського національного
педагогічного університету
імені В.Г. Короленка

Наталія ПАХОМОВА

